

τούς ὁποίους εἶπαν διὰ τὰ ἐγκλείσασιν εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην, δὲν ἀποδεικνύουν, ὅτι καὶ ταῦτα ἀποτελοῦν ἀχώριστον μέρος τῆς ἰσορίας τῆς φιλοσοφίας. Πρὶν λοιπὸν ἀρχίσωμεν τὴν ἰσορίαν τῆς φιλοσοφίας ἀρκεῖ νὰ θεωρήσωμεν ἐπιπολαίως τὸ φιλοσοφικὸν καὶ τὰς θεωρητικὰς ἰδέας τῶν ἔθνων, ἧς εἶχαν σχέσιν μὲ τὸν Ἕλληνα.

§. 23.

Μέθοδος.

Ἡ διὰ τοῦ σκοποῦ (§. 11.) προσδιοριζομένη μέθοδος συνίσταται εἰς κανόνας τινὰς, κατὰ τοὺς ὁποίους ἀνιχνεύονται καὶ συναθροίζονται, καὶ διατάσσονται, καὶ συναρμολογῶνται αἱ ὕλαι εἰς ἑνὸς ὅλου συμπλήρωσιν.

§. 24. Αἱ δὲ ὕλαι ἢ εὐρίσκονται κατὰ συμβεβηκὸς, ἢ ζητοῦνται μεθοδικῶς· ὅταν γίνεται τὸ δεύτερον, πρέπει νὰ προσδιορισθῶσι πρότερον τὸ πρόβλημα, καὶ αἱ πηγαί, καὶ ὁ τρόπος τῆς ζητήσεως. Πηγαί δὲ, ἐκ τῶν ὁποίων πρέπει νὰ ὀνιτηθῶσιν αἱ ὕλαι, εἶναι διπλαῖ· τὰ συγγράμματα καὶ τὰ λείψανα τῶν συγγραμμάτων τῶν φιλοσοφησάντων· καὶ αἱ μαρτυρίαι ἄλλων συγγραφέων περὶ τῆς ἐκείνων ζωῆς, καὶ τῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν των, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ κριθῶσι μὲ τοὺς κριτικοὺς κανόνας τῆς γνησιότητος καὶ αξιοπιστίας· ὅσον ὀλιγώτερα ἔγραψεν ὁ φιλόσοφος, τόσον ἀναγκαιότεραι εἶναι τῶν ἄλλων αἱ μαρτυρίαι, ἀλλὰ καὶ ἡ προσοχὴ μεγαλύτερα εἰς τὴν χοῆσιν των. Καλὸν δὲ εἶναι νὰ παριστάνονται τὰ τεμάχια διπλῶς, ἢ γουν φιλολογικῶς καὶ φιλοσοφικῶς.

§. 25. Εἰς τὰς φιλοσοφικὰς δόξας συμβάλλει πολὺ νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ἀληθινὴν σημασίαν τῶν λεγομένων, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν ἀκριβῶς τὸν χαρασμὸν τοῦ φιλοσοφοῦντος, καὶ νὰ μὴ τὸν ἐκτιμῶμεν οὔτε κατώτερα, οὔτε ἀνώ-

ερα τῆς ἀληθείας. Πρὸς δὲ τοῦτο μᾶς ὀδηγεῖ ἀκριβῆς γνώσις ὅλων ὁμοῦ τῶν ἐφεξῆς. Ποῖαν γλῶσσαν ἐμεταχειρίσθησον, Πόθεν ἔβλεπαν τὰ πράγματα, καὶ νὰ συγκρίνωμεν τὰς ῥήσεις τῶν μαρτύρων μὲ τοὺς κανόνας τῆς πιθανολογίας· ἢ σύγκρισις τῶν δοξῶν τούτων μὲ ὁμοίας ὁμοχρόνους ἢ ὑστεροχρόνους δόξας, ὁ ἀκριβῆς προσδιορισμὸς τῆς ὁμοιότητος καὶ διαφορᾶς, ἢ ἐξέτασις τῶν χωρίων, καὶ ἢ συναψίδων μὲ τὸ ὅλον φιλοσοφικὸν σύστημα, καὶ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἔφθασεν ὁ φιλόσοφος εἰς τοῦτο, ὅπου πρέπει νὰ διακριθῶσιν οἱ ἐσωτερικοὶ λόγοι ὑπὸ τὰς ἐξωτερικὰς ἀφορμὰς. Ὅλα ταῦτα ἀπαιτοῦνται ἀφεύκτως εἰς καθαρὰν καὶ ἀψευδῆ κατανόησιν τῆς σημασίας καὶ τῆς ἀξίας τοῦ φιλοσοφήματος.

§. 26. Ἡ δὲ παράστασις τῶν διὰ τῆς κριτικῆς τέχνης καθαρισθεισῶν ὑλῶν ἀπαιτεῖ ἐμμελῆ ἐκλογὴν τῶν ἐκφράσεων, καὶ μάλιστα τῶν τεχνικῶν, διὰ νὰ ἐκφρασθῶσι καὶ εὐκοινῶς καὶ εὐκαταλήπτως. Ἡ δὲ συναρμογή των οἰκουμεῖται μὲ τὴν σημειωθεῖσαν (§. 12.) ἀλληλουχίαν, καὶ μάλιστα μὲ τὴν ἀναφύοντων ὅλην εἰς τὸν ἔσχατον τοῦ Λόγου σκοπὸν (§. 3.).

§. 27. Ἡ τοῦ ὅλου παράστασις ἀπαιτεῖ προσοχὴν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Λόγου καὶ εἰς τὴν πρόοδον τῆς κατὰ μικρὸν σχηματιζομένης λογικῆς ἐπιστήμης· ἐδῶ πρέπει νὰ προσδιορισθῶσι καὶ οἱ μεγαλύτεροι καὶ οἱ μικρότεροι ἀνασθημοί, ἢ αἱ κατατομαὶ, τὰ ὁποῖα χρησιμεύουσιν ὄχι μόνον εἰς καλῆτέραν τοῦ ὅλου ἐπιθεωρίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς καθαρὰν διάγνωσιν καὶ διάκρισιν τῆς ἀλληλουχίας.

Στ. μ. εἰώσεις. Ἡ ἐθνογραφικὴ μέθοδος, ἣτις ἐπεκράτει μέχρι Τειδεμάννου, εἶναι χρήσιμος διὰ τὴν συναξιν τῶν ὑλῶν τῆς γενικῆς

καὶ μερικῆς ἰσορίας, ἀλλ' ὄχι καὶ πρὸς παράστασιν τῆς γενικῆς ἰσορίας αὐτῆς· εἰς δὲ καθολικὴν τῆς φιλολογίας ἰσορίαν εὐρίσκει καὶ ἡ ἰσορία τῆς φιλοσοφίας τὸν ἴδιον ἑαυτῆς τόπον.

§. 28. Τὰς ἐποχὰς προσδιορίζουν τὰ ἐφεξῆς· α') νέα τις προόδος εἰς τὴν τοῦ Λόγου ἀνάπτυξιν β') νέα θεωρία καὶ νέα ἀρχαὶ καὶ τοῦ φιλοσοφεῖν, καὶ τῆς συστηματικῆς ἐνώσεως τῶν φιλοσοφικῶν γνώσεων· γ') ἐξωτερικὰ πράγματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐνηργήθη ἐπίστασις καὶ διαρκῆς εἰς τὸ φιλοσοφεῖν μεταβολή.

§. 29. Δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν τρεῖς κυριωτέρας περιόδους τῆς ἰσορίας τῆς φιλοσοφίας. Πρῶτον τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου σπουδὴν εἰς γνώσιν τῶν τελευταίων ἀρχῶν καὶ νόμων τῆς φύσεως καὶ τῆς ἐλευθερίας, χωρὶς εὐκρινῆ συνείδησιν τῶν ὀδηγουσῶν θέσεων· καὶ αὕτη εἶναι τῶν Ἑλληνῶν ἡ φιλοσοφία. Δεύτερον, σπουδὴν τοῦ λόγου εἰς γνώσιν μὲ ἀρχὴν τινὰ ὑπὲρ λόγου δεδομένην διὰ τῆς ἀποκαλύψεως· καὶ αὕτη εἶναι ἡ φιλοσοφία τῆς λεγομένης μέσης ἡλικίας. Τρίτον, τὴν σπουδὴν εἰς γνώσιν τῶν τελευταίων ἀρχῶν, καὶ εἰς σύναψιν ἀδιάρρηκτον τῶν γνώσεων, ἐλευθερίαν ἀπὸ ξένης θέσεως διὰ τοῦ φωτὸς τοῦ λόγου ἐνεργουμένην, μὲ εὐκρινεστέρα ἀνακάλυψιν τῶν κανονικῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ὀρίων τῆς φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης· καὶ αὕτη εἶναι ἡ νεωτέρα φιλοσοφία.

§. 30.

Ἄξια ταύτης τῆς ἰσορίας.

Ἐπειδὴ ἡ φιλοσοφία, ὡς ἡ ὑψηλοτάτη πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιστημῶν, καυχᾶται ὅτι εἶναι καὶ ἡ ἐπωφελεστάτη· διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἰσορία τῆς εἶναι ἐξ ἅπαντος ἀ-

ξιολογωτάτη· ὅστις λοιπὸν ἀγαπᾷ τὴν φιλοσοφίαν, οὗτος δὲν πρέπει νὰ εἶναι ξένος ἀπὸ τὴν ἰσορίαν της.

§. 31. Ἡ ἰσορία τῆς φιλοσοφίας ἔχει ἐπιστημονικὴν ἀξίαν ὠφελούσα τὰ μέγιστα ὡς προπαίδεια τοῦ διανοεῖσθαι καὶ τοῦ φιλοσοφεῖν, ἐνῶν δίδει τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐπιστημονικοῦ συλλογισμοῦ, καὶ ἐξηγεῖ τὰ σφάλματα καὶ τὰς πλάνας ὁμοῦ μὲ τὰς αἰτίας καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν· ὅπου ἡ ἐπιστοσία εὐρίσκει ἄφθονον ὕλην διὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐξετάσεως καὶ διὰ νέας θεωρίας· ταῦτα δὲ εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἐφ' ὅσον ἀκόμη εὐρίσκεται ἐν τῷ γίνεσθαι.

§. 32. Ἡ ἰσορία τῆς φιλοσοφίας ἔχει σχέσιν μὲ ὅλας τὰς ἐπιστήμας καὶ μὲ τὰς ἰσορίας των, καὶ μὲ τὴν ἰσορίαν δὲ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἐπειδὴ βᾶσις ἀπάσης εἰδήσεως εἶναι ὁ Λόγος, καὶ περιέχει τὸν σκοπὸν ἀπάσης θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς σπουδῆς καὶ ἐφέσεως.

§. 33. Καθὸ μελέτη ἔχει αὕτη μεγάλην ῥοπήν εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἐπειδὴ ἡ ἐξέτασις καὶ παράστασις τῆς ὕλης της ἀπαιτεῖ νὰ μεταχειρισθῶμεν ὅλας τὰς ψυχικὰς ἡμῶν δυνάμεις.

§. 34.

Διαίρεσις τῆς ἰσορίας τῆς φιλοσοφίας.

Ἡ ἰσορία τῆς φιλοσοφίας διαιρεῖται κατὰ τὴν ἔκτασιν εἰς γενικὴν καὶ μερικὴν. Γενικὴ εἶναι ἡ πραγματικὴ παράστασις τῆς κατ' ὀλίγον γενομένης μορφώσεως τῆς φιλοσοφίας ὡς ἐπιστήμης, ἐν γίνεσθαι, κατὰ τὰς γενικὰς φορὰς καὶ τὰ γενικὰ ἀποτελέσματα τῆς τοῦ Λόγου ἐρεύνης καὶ ἐξετάσεως. Ἀποβλέπει πάντοτε αὕτη εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ θεσεις τοῦ φιλοσοφεῖν, εἰς τὰ κυριώτερα συστήματα τῆς

φιλοσοφίας, καὶ εἰς τὴν διὰ τούτων γενομένην μόρφωσιν μερικῶν τινῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ δὲ μερική ἐρευνᾷ τὴν σπουδὴν τοῦ Λόγου ἢ κατὰ μερικόν τινα τρόπον καὶ χρόνον, ἢ κατὰ μέρος τινα τῆς σπουδῆς ταύτης.

§. 35. Ἡ γενική ἰσορία παριστάεται ἢ λεπτομερῶς καὶ ἐκτεταμένως, ἢ κατὰ περίληψιν καὶ συνεσταλμένως· τὸ δεύτερον ἅπαρ εἶ ἐντελῆ ἐπαψίαν ὄλων τῶν κυριωτέρων μερῶν τῆς ἰσορίας μὲ ἐνκρίνειαν ἐνταυτῷ καὶ συντομίαν.

§. 36. Κατὰ τὰς διαφορὰς σχέσεις ἔμπορουν νὰ νοηθῶσι πολλὰ μέρη τῆς μερικῆς ἰσορίας· α΄) Μερική ἰσορία κατὰ χρόνον, ἤγουν παλαιά, μέση, νεωτέρα, μὲ περισσοτέρας ὑποδιαίρεσεις· β΄) Μερική ἰσορία κατὰ τρόπον, ὡς εἶναι ἡ ἰσορία τῆς ἐθνῶν τινῶν φιλοσοφίας· γ΄) Μερική ἰσορία τοῦ φιλοσοφεῖν· ἰσορία μερικῶν συστημάτων, τῶν διαφορῶν μεθόδων, τῆς φιλοσοφικῆς γλώσσης· δ΄) μερική ἰσορία τῶν τοῦ φιλοσοφεῖν προϊόντων· αὕτη δὲ εἶναι ἢ μερική ἰσορία τῆς φιλοσοφικῆς ὕλης ἤγουν ἰσορία τῶν ἰδεῶν, καὶ θέσεων, καὶ δογμάτων· ἢ μερική ἰσορία τοῦ εἶδους τῆς φιλοσοφικῆς ὕλης· ἰσορία φιλοσοφικῶν τινῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν μερῶν τῶν. Ἐὰν δὲ συναθροισθῶσιν αἱ ὑποθέσεις τῆς μερικῆς ἰσορίας, ἣτις εἶναι ἀκόμη παντοδαπότερα, καὶ περιορίζεται εἰς ἕτε μερικώτερα ὀντικείμενα, γεννᾶται ἐκ ταύτης εἰδική τις ἰσορία τῆς φιλοσοφίας.

§. 37. Ἡ μερική καὶ ἡ γενική ἰσορία εἶναι σφικτὰ ἠνωμέναι πρὸς ἀλλήλας· ἐκείνη δίδει εἰς ταύτην παντοδαπήν καὶ ἄφθονον καὶ χρησίμην ὕλην· καὶ αὕτη ἀναπτύσσει. Τί πρέπει νὰ θεωρήσῃ γενικῶς, ὅς τις θέλει νὰ εὖρη καὶ

να παρατήρησιν τὴν μερικωτέραν ἔλην. Δύνανται λοιπὸν ἀμοιβαίως βοηθούμεναι νὰ φθάσωσιν εἰς ὑψηλότερον βαθμὸν τελειότητος.

§. 38.

Τίνες ἤρχισαν καὶ Πῶς συνίγραψαν τὴν ἰσορίαν τῆς φιλοσοφίας.

Τὴν ἰσορίαν τῆς φιλοσοφίας ἐξεπόνησαν κατ' ἀρχὰς μετ' τρόπου ἀτάκτου συσσωρεύσεως λαβόντες παράδειγμα τὴν συλλογὴν Διογένηος τοῦ Λαερτίου. Ἐπεκράτει εἰς αὐτοὺς ἡ ὑπόθεσις πρωτοτύπου τινὸς φιλοσοφικοῦ ἔθνους, καὶ ἡ μέθοδός των ἦτο ἐθνογραφική.

Πρώτη περίοδος. Βάϋλος ἐκίνησε τὸ ἐρευνητικὸν πνεῦμα. Ἰάκ. Θωμάσιος ἐξήπλωσε ταύτην τὴν σπουδὴν καὶ μελέτην. Λεϊβνίτιος ἔδειξε Τί πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἰσορία.

Δευτέρα περίοδος ἀπὸ Βρυκκέρου ἕως Καντίου. Ἐπροχώρησαν εἰς τὸν ἀρχήτερον δρόμον· ἡ ὕλη συνηθροίσθη τελειότερα διὰ τῆς φιλολογίας καὶ τῆς κριτικῆς ἐπιστήμης· ἐπαραιτήρησαν ἑλλείμματα τινὰ τῆς προηγηθείσης περιόδου, καὶ ἐκατάλαβαν ὅτι ἐχρειαζόντο πλεοντέραν καὶ ἀκριβεστέραν ἔρευναν. Βρύκκερος μᾶς ἔδωκε τὸ τελειότατον σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον διὰ τὴν μετ' ἐπιμελείας σύναξιν καὶ τὴν κρίσιν περὶ τῶν συνηγμένων, ὅσα μάλιστα ἀνήκουν εἰς τὴν βιογραφίαν τῶν φιλοσόφων, εἶναι καὶ τῶρα ἀκόμη χορήσιμον· ἀλλ' ἑλλείπει ἀπ' αὐτοῦ φιλοσοφικὸν πνεῦμα· Γούρλιττος καὶ Τειδέμανος ἐσπούδασαν νὰ κάμουν καλλιτέραν μέθοδον· Ἔγειναν πολλὰ καὶ καλά διὰ τὴν εἰδικὴν ἰσορίαν.

Τρίτη περίοδος ἀπὸ Καντίου ἕως τῶν ἡμερῶν μας. Ἐκοπίασαν μὲ ζῆλον εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς θεωρίας καὶ τῆς μεθόδου, ἀνίχνευσαν τὰς πηγὰς, ἐπεθεώρησαν τὰ συναγμένα, καὶ ἐπροσπάθησαν νὰ παραστήσωσι σκοπῆτως τὰ κεκριμένα. Τὸ Γερμανικὸν ἔθνος συνεισέφερε τὰ μέγιστα ὡς πρὸς τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος ταύτης τῆς ἱστορίας· ἀλλὰ λείπεται πολὺ μέρος ἀκόμη τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου ἀτελείωτον.

§. 39.

Φιλολογία.

Ἡ φιλολογία περιέχει τὰ συγγράμματα, ὅσα ἀνήκουσιν εἰς τὴν γενικὴν καὶ μερικὴν ἱστορίαν· τὰ μερικὰ συγγράμματα θέλουσιν ὑποσρωθῆν εἰς τὸν ἀνήκοντα τόπον τῶν. Τὰ συγγράμματα τῆν γενικῆς ἱστορίας εἶναι τετραπλᾶ· α΄) Συγγράμματα πρὸς φιλολογίαν καὶ μεθοδολογίαν χρήσιμα· β΄) Συλλογαὶ καὶ ἀναμεμιγμένα συγγράμματα. γ΄) Διεξοδικὰ καὶ λεπτομερῶς περιγράφοντα. δ΄) Ἐπιτομαί.

§. 40.

Συγγράμματα χρήσιμα εἰς τὴν εἰδικὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας κατὰ τὴν περὶ αὐτῆς ἀποδοθεῖσαν (§. 36.) ἔννοιαν.

Σημείωσις. Τὴν καταγραφὴν τῶν συγγραμμάτων ὄλων τάττομεν εἰς τὸ τέλος τῆς πραγματείας, ὡς εἶπαμεν (§. 2. Ἰπασημ.)

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Προπαρασκευασικαὶ παρατηρήσεις περὶ τῆς
προόδου τοῦ φιλοσοφοῦντος Λόγου.

§. 41. '

Τὸ φιλοσοφεῖν γεννᾶται ἀπὸ τὸν Λόγον, ὅς τις συνέχεται σφικτότατα μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. Δυνάμεις δὲ διακρίνομεν τρεῖς, τὴν γνωστικὴν, καὶ τὴν αἰσθητικὴν, καὶ τὴν ὀρεκτικὴν. Ἡ ἐσωτερικὴ ἀρχὴ τῶν ἐνεργειῶν καὶ ἀλλοιώσεων, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν, καὶ εἶναι συνδεδεμένοι καὶ ὑποτελεῖς εἰς ἰδιαιτέρους νόμους, εἶναι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἢ ἡ ψυχὴ. Πρῶτον μὲν διεγείρεται ὑπὸ τῶν ἔξωθεν, ἀκολουθεῖ ἔπειτα σκοτεινὰ τινὰ αἰσθήματα εἰς τὰς ἐργασίας καὶ σπουδὰς του, καὶ τελευταῖον γίνεται ἐνεργὸν μετὰ συνειδήσεως ἐλευθέρως καὶ αὐτεξουσίως.

§. 42. Γινώσκειν εἶναι ἢ ἀντίληψις μερικοῦ τινος ἀντικειμένου, ἢ συνείδησις ἀντιλήψεώς τινος, καὶ ἀπόδοσις αὐτῆς εἰς τι διωρισμένον, διάφορον ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν. Ἀναγκαῖα δὲ εἶναι εἰς τοῦτο ἐποπτεία καὶ διάνοια. Ἐκείνης παριστάνεται τὸ μερικόν, καθὼς προσπίπτει εἰς τὴν αἴσθησιν· διὰ ταύτης τὸ μερικόν συνδέεται εἰς ἰδέας καὶ κρίσεις· ὁ Λόγος συνδέει τὸ συνδεδεμένον εἰς συμπλήρωσιν ὑψηλοτέρας τινος μονάδος, καὶ σπουδάζει νὰ γνωρίσῃ Πῶς συνέχεται τὸ συνδεδεμένον μὲ τὸ ἀναίτιον ἢ ἀπόλυτον.

Τόμ. Α'.

B

§. 43. Τὸ τῆς γνώσεως ἀντίσυχον, ἢ τὸ γνωστὸν πρᾶγμα εἶναι ἐκ τοῦ ὑποκειμένου καὶ ἐκ τοῦ ἀντικειμένου· ὅ,τι δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν ὁμέσως, καὶ τὸ ὁποῖον συνέχεται μὲ τὸ ἀντιληπτόν. Διὰ μὲν τοῦ νοῦς ζητοῦμεν τοὺς λόγους καὶ τὰς αἰτίας τῆς γνώσεως, τῆς αἰσθήσεως, τῆς ὀρέξεώς μας, καὶ τοῦ μετ' αὐτῶν ἀντιστοιχοῦντος ἀντικειμένου· διὰ δὲ τοῦ Λόγου, τὰ τελευταῖα αἰτία· δι' ἐκείνου κατασκευάζομεν κανόνας τῆς ὀρέξεως· διὰ τούτου τοὺς καθυποδαίλομεν εἰς ὑψηλότερον νόμον, ὅς τις προσδιορίζει τὸ ἀπόλυτον εἶδος καὶ τὸν ὕψιστον σκοπὸν τῶν ἐλευθέρων μας πράξεων. Ἐνότητα, καὶ συνάρειαν, καὶ ἀλληλουχίαν ἀποκτιῶσιν αἱ γνώσεις μας καὶ θεωρητικαὶ καὶ πρακτικαὶ διὰ τοῦ διανοεῖσθαι, τὸ ὁποῖον ἀναπτύσσεται διὰ τοῦ Νοῦς καὶ τῆς κρίσεως καὶ τοῦ Λόγου.

§. 44. Δι' ἐπιστάσις καὶ ἀφαιρέσεως διακρίνομεν τὸ ἀρχέτυπον εἰς τὸ γινώσκειν καὶ αἰσθάνεσθαι καὶ ὀρέγεσθαι, λέγω διακρίνομεν τὴν ἀρχικὴν καὶ κανονικὴν διασκευὴν τούτων τῶν δυνάμεων ἀπὸ τὸ δεδομένου, ἤγουν τὴν ὕλην, εἰς τὴν ὁποῖαν φανεροῦνται αὐταί, καὶ μόνον εἰς τὸ ἀρχέτυπον ἐκεῖνο εὐρίσκεται καίποια ἀποχρῶσα λύσις ἕλων τῶν διὰ τοῦ Λόγου προτεθέντων εἰς τὴν φιλοσοφίαν προβλημάτων· αὕτη δὲ ἐνομάζεται Λογικὴ γνώσις, ἣτις καταγίνεται εἰς τὰς πρωτίτας ἀρχὰς τῆς γνώσεως, καὶ τοὺς διὰ τῆς ἀρχικῆς διασκευῆς τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος προσδιοριζομένους ἀναγκαίους καὶ καθολικοὺς νόμους καὶ σκοποὺς καὶ ἀντικείμενα.

§. 45. Πᾶσα γνώσις εἶναιτι ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, περιεχόμενον εἰς τὴν συνείδησιν, καὶ κατὰ τοῦτο ἔχει τὸ ἐκ τοῦ ὑποκειμένου πραγματικόν· ἢ δὲ πληροφορία, ὅτι

Προπαρασκ. παρατ. περί τῆς προόδ. τοῦ φιλοσ. Λόγου. 19

ἡ γνώσις αὕτη ἔχει καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἀντικειμένου πραγματικόν, ἐπισηρίζεται εἰς αἰσθησίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἀντιλαμβάνομεθα τι ὡς ἀμέσως δεδομένου, εἰς τὸ ὅποιον ἀναφέρεται ἡ γνώσις. Τὰ ἀντικείμενα τῆς φιλοσοφίας δὲν περιέχονται εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ἐποπτείας, ἀλλ' εἶναι μόνον νοητά. Ἐπειδὴ ὅμως ἐπισηρίζονται εἰς τὴν οὐσιώδη διασκευὴν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἐνυπάρχει ἐξ ἅπαντος εἰς τὴν αὐτῶν καθολικότητα καὶ ἀναγκαιότητα ἢ τοῦ πραγματικοῦ αὐτῶν βεβαιότης ὅχι μόνον ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἀντικειμένου· ὅτι δὲ συνέχεται εἰς τὴν συνειδησίαν μας μὲ τὸ πραγματικόν ὡς μὲ ἀρχήν τινα, τοῦτο ἡμεῖς, καθὼς λογικοὶ, πρέπει νὰ ἐκλαμβάνωμεν ἀληθὲς καὶ ἐκ τοῦ ἀντικειμένου.

§. 46. Ἡ φιλοσοφία, ὡς ἐπιστήμη, σκοπεῖ νὰ εὕρῃ σύστημα τῆς γνώσεως τῶν ἐσχάτων, ἡγούσιν ἀρχικῶν αἰτιῶν καὶ λόγων καὶ νόμων ἀπάσης γνώσεως. Τοῦτο τὸ σύστημα προϋποθέτει τελείαν ἀνάπτυξιν τῆς ἀρχετύπου κανονικότητος τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, καὶ τελείαν τινα, χωρὶς συναρπαγῆς καὶ διακοπῆς, παραγωγὴν τοῦ ἐν αὐτῇ θεμελιουμένου· διότι μὲ τοῦτου μόνου τὸν τρόπον δύναται νὰ κατορθωθῇ ποτὲ τέλειον, ἐφ' ἑαυτοῦ σεβρῶς θεμελιούμενον, καὶ ἁρμονικῶς συναρμολογούμενον σύστημα τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως.

§. 47. Διὰ τῆς φιλοσοφίας πρέπει πᾶσα γνώσις νὰ σηριχθῇ, καὶ νὰ συνδεθῇ εἰς ἁρμονικόν τι ὅλον· πρέπει λοιπὸν νὰ εἶναι ἀληθὲς καὶ βεβαία. Πᾶσα δὲ ἀλήθεια ἀπαιτεῖ ἀπόδειξιν, ἡγοῦσιν παραγωγὴν ἐκ τινος ὑψηλοτέρου γνώσεως λόγου, ἐξαιρουμένης τῆς πρωτίτης ἀληθείας, ἥτις δὲν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ, ἀλλὰ παριστάνεται, ἡγοῦσιν μὲ

τὴν διαμέλισιν τῆς γνωστικῆς μας δυνάμεως ἔμπορεῖ νὰ φανῇ ἀμέσως βεβαία ὡς ἀρχέτυπος καὶ συνεχομένη ἀναγκαίως μὲ τὰς δευτέρας καὶ παραγώγους. Φιλοσοφία λοιπὸν ὡς ἐπιστήμη θεμελιώνεται ἐπί τινος ἀμέσως βεβαίου καὶ ἀληθοῦς, καὶ ἐπὶ τῆς ἐντελοῦς ἐνότητος καὶ ἁρμονίας τῶν παραγῶγων μὲ τὸ πρωτοτύπως βέβαιον. Ἐνυπάρχει δὲ εἰς τὸν Λόγον ἡ πρωτίτη ἀρχὴ πάσης βεβαιότητος, καὶ οὕτως ἡ δέσμευσις καὶ παραγῶγων γνώσεων, τὸ ὅποιον εἶναι κατὰ πάντα ἀληθινὸν καθ' ἑαυτὸ, καὶ διὰ τῆς ἐσωτερικῆς ἁρμονίας τούτου.

§. 48. Ἀλλὰ πρὶν φθάσῃ ὁ Λόγος εἰς τοιαύτην τινα γνώσιν ἑαυτοῦ, ἀπαιτοῦνται πολλαὶ μεταξὺ βαθμίδες ἀναπτύξεως καὶ αὐτοδιδασκαλίας· ἐνταῦθα δὲ, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζει τὸ πρῶτον, οὐδὲ τὸ ζητεῖ ὅπου ποτὲ δύναται νὰ εὑρεθῇ, ἐκλαμβάνει δευτέρου τι ὡς τὸ πρῶτον, ζητεῖ βεβαιότητα ἔξω ἀπὸ τοῦ Λόγου, σφάλει εἰς τὰς ἀποδείξεις τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως, καὶ κατανατᾷ οὕτω νὰ εἶναι πρὸς ἑαυτὸν ἀσύμφωνος.

§. 49. Ἡ τοῦ Λόγου ἀνάπτυξις (§. 48.) προϋποθέτει τῶν ἄλλων πνευματικῶν δυνάμεων τὴν ἀνάπτυξιν. Καὶ μ' ὅλον ὅτι συνδέει ταύτας κἄποιοις κατώτεροις βαθμοῖς τῆς τοῦ Λόγου ἐνεργείας· ἀλλ' ὅμως ἡ τελειότερα, μὲ συνειδήσιν καὶ ἐλευθερίαν συνδεδεμένη ἐνέργεια τοῦ Λόγου, ἀπαιτεῖ τὴν τῶν ἄλλων ψυχικῶν δυνάμεων ἀνάπτυξιν· ἀφ' οὗ δὲ ἀναπτύσσονται αὐταί, εὐρίσκει τότε ὁ Λόγος Πού νὰ φερθῇ καὶ μέχρι τίνος νὰ ἐκταθῇ.

§. 50. Ἡ ἀνάπτυξις οὕτη προϋποθέτει ἐσωτερικὴν τινα ἀρχὴν ἐνεργείας, καὶ ἐρεθιστικὰ τινα μέσα. Κινεῖται ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁρμή τις πρὸς λογικὴν ἐνέργειαν, προσ-

Προπαρασκ. παρατ. περί τῆς προῦδ. τοῦ φιλοσ. Λόγου. 21

διοριζομένη ὑπὸ πνευματικοῦ τινος αἰσθήματος καὶ κέρδους, κατὰ παντοδαπούς τρόπους καὶ βαθμούς, συνδεδεμένη μὲ ὅρια τινα, ὅπου ἡ ἐνέργεια συναντᾶται μὲ τὴν ἡρεμίαν.

§. 51. Ἡ μετὰ σοχασμοῦ ἐνέργεια, τὴν ὁποίαν ὀνομάζομεν φιλοσοφεῖν (§. 2.) προϋποθέτει προσοχὴν καὶ ἐπισασίαν καὶ ἀφαίρεσιν· αὗται δὲ ἀναφαίνονται κατὰ διαφορούς βαθμούς καὶ τρόπους ὡς ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν ψυχικῶν δυνάμεων.

§. 52. Ἐρεθιστικὰ μέγα εἶναι χρεῖαι, αἰσθήματα, ἀντιλήψεις, γνώσεις, ἐπίσεις, διαφορὰ καὶ ἑτερότης κατὰ τὴν αὐτὴν φασίαν, συνδρομὴ τῆς εἰρῆιας, παράδειγμα, παρακίνησις, ἀκώλυτος τῶν σοχασμῶν κοινωνία.

§. 53. Ἡ προαίσθησις τῶν λόγων καὶ νόμων καὶ σκοπῶν τῶν φαινόμενων προπορεύεται τῆς αὐτῶν τούτων ἐξετάσεως, καὶ γίνεται κατὰ τὸν κανόνα τῆς συμμορφουούσης καὶ μερικευοῦσης φαντασίας. Διὰ τοῦτο ὁ φυσικὸς ἄνθρωπος σοχάζεται τὰ πάντα ζῶντα καὶ ἐαυτοῦ ὅμοια· δι' αὐτὸν ὑπάρχει πνευματικὸν κόσμος, πρῶτον ἀκαύνητος, ἔπειτα ὑποκάτω εἰς ἐξωτερικὸν καὶ ξένον νόμον (τὴν εἰμαρμένην). Προεικάζει ἐνότητά καὶ συνέχειαν πλέον εἰς ξένον τινα κόσμον παρὰ εἰς τὸν ἰδικόν του, πλέον εἰς τὰ μερικὰ παρὰ εἰς τὸ ὅλον, πλέον διὰ ποιήσεως εἰς φαντασίας παρὰ διὰ κρίσεως· καὶ ὅψέ ποτε ἐξυψόνεται ἀπὸ τοὺς εἰκαίους εἰς τοὺς κατ' ἐπισασίαν σοχασμούς.

§. 54. Τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ Λόγου· ὅσον περιεκτικώτερα γίνεται δι' ἐπισασίας ἢ συνειδήσεώς του, ὅσον πλέον τῆς τιμῆς του τὸ ἀντικείμενον μεταβαίνει ἀπὸ αἰσθήματος εἰς ἔννοιαν, καὶ ἐν-

τεύθεν εἰς ἰδέαν. Τὴν βάσιν τῆς πίσεώς του ζητεῖ κατ' ἀρχάς πλέον εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα παρά εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ὑποκείμενον, ἤτοι εἰς τὸν λογικὸν ἄνθρωπον.

§. 55. Οὕτω βαδίζει ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν ἀμυδρὰν καὶ ἀνάπτυκτον συνείδησιν εἰς εὐκρινῆ γνῶσιν, ἀπὸ τὸ φαντάζεσθαι, εἰς τὸ διανοεῖσθαι, ἀπὸ τὸ μερικὸν εἰς τὸ καθόλου· καὶ ὁδηγούμενος ἀπὸ σκοτεινόν τι αἰσθημα τῆς ἀληθείας ζητεῖ συμφωνίαν καὶ κανονικότητα, βέβαιόν τι καὶ ἀναγκαῖον, εἰς τὸ ὁποῖον δύνανται νὰ ἀναφερθῶσιν ὅλα αἱ ἐπιωφελεῖς του πληροφορίας, καὶ διὰ τὸ ὁποῖον δίδει τὸν λόγον αἰτῶν· φιλοσοφεῖ οὕτως πρῶτον μὲν δι' ἑαυτὸν, ἔπειτα γενικῶς διὰ τὸν διανοούμενον Λόγον. Κατὰ τὴν φυσικὴν ὁδὸν πρῶτον καταγίνεται τὸ φιλοσοφεῖν εἰς ἐξωτερικὰ, μεγάλα, σύνθετα, ἰσχυρῶς ἐρεθίζοντα ἀντικείμενα, καὶ κατ' ὀλίγον μεταβαίνει εἰς τὰ λεπτότερα, κρυφιώτερα, ἐσωτερικὰ, ἀπλά.

Σημείωσις. Τὸν δρόμον τοῦτον εὐρίσκωμεν εἰς ὅλα τὰ ἔθνη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον μὲ διαφόρους παραλλαγὰς· ὀλίγα ἔμως ὕψισαν τὸ ἐκ τοῦ ὑποκειμένου φιλοσοφεῖν εἰς τὸ ἐπιστημονικόν. Πῶθεν ἄραγε προέρχεται αὕτη ἡ διαφορὰ;

§. 56. Ὄταν τὸ φιλοσοφεῖν λάβῃ ἐπιστημονικὸν χαρακτήρα, ζητεῖ τὴν τελείωσιν ἐνὸς ἐφ' ἑαυτοῦ σεβρῶς θεμελιωμένου συστήματος τῆς γνώσεως δι' ἀνιχνεύσεως τῶν ἐσχάτων λόγων, καὶ νόμων, καὶ σκοπῶν τῶν πραγμάτων (§. 1, 46). Τοῦτο προβάλλει ὁ Λόγος εἰς τὸ φιλοσοφεῖν. Καὶ ἐδῶ πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὴν φοράν καὶ τὴν μέθοδον καὶ τὸ ἀποτέλεσμα.

§. 57. Τὸ φιλοσοφεῖν προέρχεται ἢ ἀπὸ χωρισμένου καὶ μονομερῆς κέρδους, ἢ ἀπὸ παντομερῆς θεωρητικόν καὶ πρακτικόν· καὶ ἢ ἀπὸ τὰς ἀρχάς εἰς τὰς συνεπείας,

Προπαρασκ. παρατ. περί τῆς προόδ. τοῦ φιλοσ. Λόγου. 23

ἤγουν συνθετικῶς, ἢ ἀπὸ τὰς συνεπείας εἰς τὰς ἀρχάς, ἤγουν ἀναλυτικῶς.

§. 58. Τὸ φιλοσοφεῖν προβαίνει ἢ ἀπὸ ἐντελοῦς καὶ βασιμίου ἐξετάσεως τῶν γνωστικῶν δυνάμεων εἰς τὴν γνώσιν τῶν ἀντικειμένων, ἢ ἀπὸ τὴν γνώσιν τῶν ἀντικειμένων εἰς τὴν θεωρίαν τῆς γνώσεως· ἐκεῖνο μὲν ὀνομάζεται **Κριτική**, τοῦτο δὲ **Δογματική** μέθοδος τοῦ φιλοσοφεῖν.

Σημειώσεις. Ἡ Κριτικὴ εἶναι ἡ μόνη τοῦ φιλοσοφεῖν ἀληθινὴ μέθοδος, ἥτις πρέπει νὰ βαδίζῃ κατ' ἀκρίβειαν ἐπιστημονικῶς· ἀλλ' ὡς εἴπαμεν (§. 55.) δὲν δύναται ν' ἀρχήσῃ ἀπ' αὐτῆς τὸ φιλοσοφεῖν· ὅς τις ἀκολουθεῖ ταύτην ὀνομάζεται φιλόσοφος χωρὶς ἄλλην ἐπωνυμίαν. Διὰ δὲ τῆς δογματικῆς μεθόδου, ἥτις εἶναι τῆς Κριτικῆς ἀντίθετος, δύναται τις νὰ μάθῃ πολλὰ ἀληθινὰ ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ γινώσκειν· ἀλλ' εἶναι ἀτελής, μονομερὴς, διωρισμένη διὰ τοῦ δογματισμοῦ, καὶ ἐπομένως δὲν ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν διόλου ἀληθινήν γνώσιν.

§. 59. Ἡ δογματικὴ μέθοδος, ἐμπιστευομένη ἀνεξετάτως εἰς τὸν Λόγον, ζητεῖ νὰ παραστήσῃ καὶ νὰ κεραιώσῃ γνώμασ τινας κατὰ θέσιν ἢ ἀντιθέσιν· καὶ αὕτη λέγεται τῶν δογματισμῶν ἡ δόξα· ἄλλη δὲ τις ἀπὸ δυσπιστίαν πρὸς τὸν Λόγον, ζητεῖ νὰ ἐξουθενώσῃ τὰς γνώμασ τῶν ἄλλων, χωρὶς νὰ βάλῃ καλητέρας ἄλλασ εἰς τὸν τόπον των, καὶ παριστάνει ὡς εὐλογώτατον πρᾶγμα τὴν ἀβεβαιότητα καὶ ἀμφιβολίαν· ὀνομάζεται αὕτη δόξα τῶν Σκεπτικῶν, ἢ **Πυρρῶνισμός**.

§. 60. Ὁ δογματισμὸς ἢ ὑποθέτει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἴκανός ἐστίν εἶναι ἱκανὸς νὰ γνωρίσῃ τὴν οὐσίαν καὶ τοὺς νόμους τῶν πραγμάτων, ἢ ὅτι εἶναι ἀδύνατος εἰς τοῦτο χωρὶς ἀνωτέραν διδακταλίαν καὶ βοήθειαν· ἐκεῖνο μὲν λέγεται δόξα κατὰ φύσιν· τοῦτο δὲ, ὑπὲρ φύσιν.

§. 61. Ἡ τῶν κατὰ φύσιν δόξα, ἣτις ἄρχεται ἄλλοτε μὲν ἀπὸ μίαν τινα εἰδήσιον, ἄλλοτε δὲ ἀπὸ μίαν τινα πίσιον, ἐξηγεῖ ἢ ἀπὸ τοῦ εἶναι τῶν πραγμάτων τὰς τούτων ἐννοίας, ἢ ἐκ τούτων τὸ εἶναι τῶν πραγμάτων· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὀνομάζεται πραγματικὴ δόξα, ἣτις ὑποθέτει ἀρχικὸν τὸ εἶναι· τὸ δὲ δεύτερον, ἐννοηματικὴ. Ἡ δὲ κριτικὴ τοῦ φιλοσοφεῖν μέθοδος δὲν ἄρχεται οὔτε ἀπὸ μόνην τὴν ἐννοίαν τοῦ πράγματος, οὔτε ἀπὸ μόνου τὸ εἶναι, ἀλλὰ γνωρίζει καὶ ἀποδέχεται ἀρχικόν τινα καὶ τῶν δύο ἐνωσιον.

§. 62. Ἡ δογματικὴ δόξα μέσα μὲν γνωστικὰ ὑποθέτει ἢ τὰς αἰσθήσεις, ἢ τὸν νοῦν, ἢ ἠνωμένα καὶ τὰ δύο· ἀρχὴν δὲ τῶν γνώσεων, ἢ τὴν ἐμπειρίαν διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἢ τὸν νοῦν ἐκ τῶν προτέρων, ἢ καὶ τὰ δύο ἠνωμένα. Περὶ δὲ τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων, ἀποδέχεται ἢ τὸν συνδυασμὸν ἢ τὸν μονασμὸν· τὸν δὲ δεύτερον πόλιν, ἢ ἐνταυτῷ καὶ θετικῶς καὶ ἀποφατικῶς ὕλην ἢ πνεῦμα, ἢ μόνου θετικῶς, τὸ ἀπόλυτον τῆς ταυτότητος σύστημα.

§. 63. Ἡ δὲ τῶν ὑπὲρ φύσιν δόξα (§. 60) προσθεύει, ὅτι ὁ Θεός, καθὼς εἶναι ἡ πραγματικὴ πηγὴ πάντων τῶν ὄντων, οὕτως εἶναι καὶ ἡ γνωστικὴ ἀρχὴ ἀπάσης ἀληθοῦς γνώσεως· εἶναι δὲ διάφορος ἡ δόξα, ἐπειδὴ τὸν τρόπον τῆς γνώσεως ταύτης ἐκλαμβάνουσι ἢ ὑπὲρ λόγου, ἢ ὑπὸ λόγου, ἢ κατὰ λόγου.

§. 64. Ὁ Πυρρόνισμός εἶναι τοῦ δογματισμοῦ ἀντίθετος, ἐπειδὴ προστάσει νὰ ἐξουθενώσῃ τὴν τοῦ Λόγου πεποιθήσιον εἰς ἐπίτευξιν τῆς σπουδῆς του· ἐπισημαίνεται δὲ ὅχι εἰς τὴν κριτικὴν τῶν γνωστικῶν δυνάμεων, ἀλλ' εἰς τὰ σφάλματα τοῦ δογματισμοῦ, τὰ ὅποια πολλάκις ἀνακρίνει

Προπαρασκ. παρατ. περί τῆς προῦδ. τοῦ φιλοσ. Λόγου. 25

εὐτυχέστατα, καὶ εἰς ἰδικάς του δογματικὰς προῦποθέσεις περὶ τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς γνώσεως. Εἶναι ὁ ἀκατάπαυστος ὀνταγωνιστὴς τοῦ δεγματισμοῦ, ἀλλ' ἀνανίξει πᾶσον εἰδήσιν, ἐνῶ θέλει ν' ἀποδιώξῃ μόνον τὴν ἐπίπλασον. Καὶ ἄλλοτε μὲν εἶναι καθολικός, ἄλλοτε δὲ, μερικός· καὶ πάλιν ἄλλοτε μὲν θεμελιώδης, ἄλλοτε δὲ, ἐπιπόλαιος.

§. 65. Μετὰ τὸν Πυρρόνισμον ἦλθεν ἡ κριτικὴ μέθοδος, ἣτις διὰ βασίμου ἐξετάσεως τῶν γνωστικῶν δυνάμεων, καὶ μάλις τοῦ Λόγου, διορίζει κατὰ τοὺς ἀρχικοὺς νόμους του καὶ σκοποὺς τὸ μέτρον καὶ τὸν βαθμὸν καὶ τὴν ποιότητα τῆς λογικῆς ἐπιστήμης, ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται, καὶ δεικνύει τὴν δρόμον, ὅχι κατὰ τὸ δοκοῦν· ἀλλὰ μὲ βασίμους ἀρχὰς, ὡς προπαιδευτικὴ τῆς φιλοσοφίας, καὶ μᾶς προφυλάττει ἀπὸ ἀτελεσφίρους σπουδῆς καὶ θεωρίας. "Αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἀληθινὴ καὶ ἀσφαλὴς καὶ μὲ τὸν πρώτιστον σκοπὸν τοῦ Λόγου σύμφωνος μέθοδος τοῦ φιλοσοφεῖν.

§. 66. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φιλοσοφεῖν εἶναι σύστημα φιλοσοφίας, ἧγουν ὅλου τι φιλοσοφικῶν γνώσεων διατεταγμένον μὲ ἀρχὰς κατὰ τινὰς θεωρίας καὶ φορὰς. "Εν μόνον εἶναι τὸ ἀληθινὸν σύστημα, ἧγουν τὸ ὑπὸ τοῦ Λόγου σχηματισθὲν ἰδανικὸν τῆς ἐπιστήμης (§. 46.)· ἀλλὰ διὰ τῆς σπουδῆς τοῦ ἀτομικῶς διηρημένου Λόγου γεννῶνται πολλὰ συστήματα, τὰ ὅποια πλησιάζουσι εἰς τὸ ἰδανικὸν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον· διαφέρουσι δὲ ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς τοῦ λόγου ἀναπτύξεως, κατὰ τὴν καθαρὰν ἢ ἀσαφεῖ γνῶσιν τῶν ἀρχῶν καὶ σκοπῶν τῆς φιλοσοφίας, κατὰ τὴν ἔκτασιν τῶν συνδεδεμένων γνώσεων, κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς Λογικῆς συνεπείας, κατὰ τὴν καλλιέργειαν

τῆς γλώσσης, ἀναφερόμενα ταῦτα πάντα εἰς τὸ εἶδος καὶ εἰς τὴν ὕλην ἐνὸς ἐκάστου συστήματος.

§. 67. Ἔως οὖν νὰ γείνη τελεία καὶ ἀνελλιπὴς ἀνά-
λυσις τοῦ Λόγου καὶ βásiμος κριτικὴ τῶν γνωστικῶν δυνά-
μεων, ἐξ ἀνάγκης τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα ἐμπεριέχουν
γενικῶν τε καὶ ἀτομικῶν, ἀληθινῶν καὶ ψευδῶν, τί ἐκ τοῦ
ὑποκειμένου, καί τι ἐκ τοῦ ἀντικειμένου κατὰ ποικίλην καὶ
παντοδαπὴν ἀνάμειξιν. Καὶ τὰ δύο δὲ πάσχουν παντοδαπῶς
προσθήκας, συνήσεις, διαζεύξεις, ἐνόςσῃ προάγονται καὶ
προεπεκτείνονται.

§. 68. Τὰ συστήματα μάχονται καὶ πρὸς ἄλληλα καὶ
πρὸς τὸν Πιρρότισμόν· ἐκ τούτου γεννᾶται ἀγὼν μὲ ζῆ-
λον πλειότερον ἢ ὀλιγώτερον ἐκτελούμενος ὑπὸ τῆς ἀγάπης
τῆς ἀληθείας, οὐχ ἧττον δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἰδιαιτέρων πα-
θῶν τρεφόμενος, καὶ πάλιν ἀποδαλλόμενος· ἔως οὖν εἶδεν
τέλος εἰς τὸν πόλεμον τούτου ἀδιαφορία, καὶ μεταβολὴ
εἰς τὸν δρόμον τοῦ λόγου, ἢ καὶ λογικὴ πολλάκις κρίσις.

§. 69. Πολλὰ συστήματα ἐπανῆλθαν μὲ διαφόρους
μορφὰς, καὶ συχνάκις ἀνεκαιουργήθησαν φιλοσοφικαὶ λο-
γμαχίαι· ἀλλ' ὅμως ἡ φαινομένη αὕτη κυκλοφορία δὲν
εἶναι παῦσις τῆς ἐνεργείας τοῦ Λόγου, ἀλλὰ διὰ τῆς συν-
τηρήσεως τῶν παλαιῶν, καὶ τῆς προσπαθήσεως εἰς ἀπόκτη-
σιν τῶν νεωτέρων, βραδυτέρα μὲν, διαρκεστέρα δὲ ἀνάπαυ-
σις τῆς τοῦ ἐπεκτείνεσθαι ὀρμῆς του. Κατὰ τούτου τὸν τρό-
πον ἢ μὲν ἀλύσεις γίνεται ἀκριβέστερα καὶ τομωτέρα, ὃ
δὲ συνδυασμὸς τοῦ δυνατοῦ περιεκτικώτερος, ἢ δὲ σπου-
δῆ περὶ τῆς ἐνότητος καὶ ἀκολουθίαν καὶ τελειότητα θερμο-
τέρα καὶ ἐνδοτέρα, τὸ δὲ ἰδανικὸν τῆς ἐπιστήμης κατανοεῖ-
ται εὐκρινέστερα, αἱ δὲ συνθήκαι τῆς κρίνεται ὀρθότερα·

Προπαρασκ. παρατ. περί τῆς προόδ. τοῦ φιλοσ. Λόγου. 27

καὶ τελευταίου ἀποδιώκονται ἐπιμελῶς αἱ ἄτοποι προῦπα-
θήσεις, καὶ τὰ ἐκ τούτων γεννώμενα σφάλματα.

§. 70. Ἡ εἰς τὴν φαινομένην ταύτην κυκλοφορίαν
καὶ παῦσιν γινομένη προόδος προέρχεται μόνον ἀπ' ἀληθι-
νὴν ἀγάπην τῆς φιλοσοφικῆς εἰδήσεως· αὕτη δὲ διατηρεῖ-
ται καὶ αὐξεται δι' ἀπορίας καὶ λογομαχίας, διὰ τῆς πάλης
τοῦ δογματισμοῦ πρὸς τὸν Πυρρῶνισμόν, καὶ διὰ τῆς κλί-
σεως πρὸς τὰ ἀρχαῖα ἢ τὰ νεώτερα, καὶ τοῦ τούτων πά-
λιν ἀμοιβαίου ἀγῶνος.

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟΝ.

Θρησκευτικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι Ἀνα-
τολικῶν τινῶν ἔθνῶν, καὶ ἡ πρώτη τῶν
Ἑλλήνων καλλιέργεια κατ' ἐπιτομήν.

§. 71.

Ἐπειδὴ τῶν Ἑλλήνων ἡ καλλιέργεια κατάγεται ἐν μέρει
ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, καὶ πρὶν ἐξυπνίσῃ τὸ ἐπιστημονικὸν αὐτῶν
καὶ φιλοσοφικὸν πνεῦμα, προπαραενέπεσαν πολλαὶ ἀναπτύ-
ξεως βαθμίδες· διὰ τοῦτο δὲν εἶναι παντάπασιν ἀχρηστος
μικρὰ ζωγραφία τῶν θρησκευτικῶν καὶ φιλοσοφικῶν θεωριῶν
ἐκείνων τῶν ἔθνῶν, διὰ νὰ τὰ προσοικειωθῶμεν μὲ τὴν ἔναρ-
ξιν τοῦ φιλοσοφεῖν, καὶ διὰ νὰ ἐμπορέσωμεν νὰ ἐκτιμήσω-
μεν ἐν γένει τουλάχιστον Ποίαν ῥοπὴν ἔκαμαν ἐκεῖνοι εἰς
τὴν μάρφωσιν τοῦ πνεύματος κατὰ τὴν ὕλην τῆς ἐπιστήμης.